

Mottagare

Tekniska nämnden

Remiss. Riksintresse värdefulla ämnen och material norra Gotland

Förslag till beslut

1. Tekniska nämnden rekommenderar regionstyrelsen, i egenskap av VA-huvudman, att avstyrka föreslagen utvidgning av riksintresset för Storugns-Klinthagen, Fleringe, Rute och Stucks i de delar som kommer i konflikt med vattenskyddet för området Bäste träsk.
2. Beslutet förklaras omedelbart justerat och översänds till regionstyrelsen för slutligt beslut.

Sammanfattning

Sveriges geologiska undersökning, SGU, arbetar med en översyn och revidering av detaljavgrensningen för de fyra befintliga riksintresseanspråken för värdefulla ämnen eller material på norra Gotland: Storugns-Klinthagen, Fleringe, Rute och Stucks.

Region Gotland har beretts möjlighet att inkomma med synpunkter på förslaget, ursprungligen till senast den 16 januari 2026 men myndigheten har beviljat Region Gotland anstånd till senast den 30 januari 2026. Tidigare teknikförvaltningen har tillsammans med berörda funktioner vid tidigare samhällsbyggnadsförvaltningen och regionstyrelseförvaltningen arbetat fram upprättat förslag till yttrande. Yttrandet behandlas i tekniska nämnden den 21 januari och i regionstyrelsen den 28 januari, vartefter det expedieras till SGU.

Ärendebeskrivning

Sveriges geologiska undersökning är enligt förordning (1998:896) om hushållning av mark- och vattenområden (hushållningsförordningen) ansvar som riksintressemyndighet att löpande arbeta med översyn av befintliga och utpekande av nya riksintresseanspråk för värdefulla ämnen eller material enligt 3 kap. 7 § miljöbalken (1998:808). När myndigheten genomför en översyn innebär det att befintliga riksintressen utreds för att avgöra om de når upp till de kriterier som SGU tillämpar gällande beslut om att peka ut och/eller detaljavgrensa riksintressen för värdefulla ämnen eller material. I samband med en sådan översyn bedömer myndigheten även huruvida detaljavgrensningen för riksintresseområdena behöver justeras. Enligt hushållningsförordningen ska en översyn göras vid behov, eller åtminstone vart åttonde år.

Inledningsvis konstaterar SGU att de fyra befintliga riksintresseanspråken på

norra Gotland omfattar kalkstensfyndigheter som detaljavgränsades år 2005 och att de därmed är aktuella för översyn. SGU anger att dessa avgränsningar fortsatt är aktuella och uppfyller de kriterier som framgår enligt gällande sektorsbeskrivning för riksintresse enligt 3 kap. 7 § miljöbalken, värdefulla ämnen eller material. SGU anger att riksintressenas detaljavgränsning ska revideras enligt utredningens förslag, vilket innebär att Rute och Stucks slås samman till ett område (Rute-Stucks) samt att området ska revideras utifrån fyndighetens omfattning. Gällande Storungs-Klinthagen sker justeringar av gränserna så att området enbart omfattar själva fyndigheten och att exempelvis hamnen inte ska inkluderas. Fleringe behåller sin nuvarande detaljavgränsning.

SGU:s kriterier

I samband med översynen har SGU inhämtat information om geologi, materialegenskaper med mera från aktuell forskning, berörda verksamhetsutövare och från SGU:s egna publikationer och databaser.

De kriterier, på vilka SGU grundar ett beslut att utpeka och detaljavgränsa ett område med en fyndighet av ett ämne eller material som riksintresse, är:

1. Ämnen eller material som har stor betydelse för samhällets behov eller försörjningsberedskap,
2. Ämnen eller material som har särskilt värdefulla egenskaper och
3. Området innehållande fyndigheten/fyndigheterna av ämnen eller material är väl undersökt och dokumenterat.

Alla ovanstående kriterier ska vara uppfyllda för att peka ut och detaljavgränsa en fyndighet som riksintresse enligt 3 kap. 7 § miljöbalken. I ljuset av dagens geopolitiska läge är det viktigt att påminna om att det första kriteriet även omfattar samhällets försörjningsberedskap. Vid utvärderingen tar SGU hänsyn inte bara till dagens behov utan gör också en bedömning utifrån ett längre tidsperspektiv (längre än 50 år).

SGU anger bland annat att norra Gotland är väl undersökt beträffande förekomsten och utbredningen av kalkstensråvara och utredningen föreslår även förändringar av de olika områdenas detaljavgränsningar utifrån nya undersökningar som har genomförts.

Fyndigheterna och tidigare undersökningar

Storungs-Klinthagen

SGU anger att riksintressets användningsområde bedöms vara som insatsvara för kemisk och metallurgisk industri samt som råvara för cementindustrin. Det har förekommit kalkstensbrytning i området sedan tidigt 1900-tal och pågår än idag. Områdets detaljavgränsning har enligt utredningen förändrats, bland annat genom att verksamhetsområdet närmast hamnen och själva hamnen har exkluderats. Området norr om vindkraftverken bedöms av bolaget inte hålla kvalitet för metallurgiska processer, men det kvarstår inom riksintresset eftersom det uppfyller kraven för andra användningsområden.

Fleringe

SGU anger att riksintressets användningsområde bedöms vara som insatsvara för kemisk och metallurgisk industri samt råvara för cementindustrin. Det förekommer ingen aktiv verksamhet inom området och ingen förändring av riksintressets detaljavgränsning har skett.

Rute-Stucks

Riksintressets användningsområde bedöms vara som insatsvara för kemisk och metallurgisk industri samt som råvara för cementindustrin. Det har förekommit kalkstensbrytning i området Stucks under hela 1900-talet. Områdena har enligt utredningens förslag slagits ihop då de angränsar till varandra. Under 2025 har nya utredningar genomförts av bolaget som har kommit SGU till del. Utredningarna visar kalkstenens utbredning inom området och den nya föreslagna detaljavgränsningen innebär en utökning av riksintresseområden mot bakgrund av den nya informationen.

Påtaglig skada och tillgänglighet

SGU anger att mark- och vattenområden som innehåller fyndigheter av ämnen eller material som är av riksintresse enligt 3 kap. 7 § miljöbalken ska skyddas mot påtaglig skada.

SGU anger att syftet med riksintresset är att fyndigheten ska kunna utvinnas, därmed kan påtaglig skada i detta hänseende likställas med sådana åtgärder som påtagligt försvårar möjligheten till utvinning av densamma. Detta gäller oavsett om den störande verksamheten ligger inom det detaljavgränsade området eller utanför. SGU anger att sådana åtgärder exempelvis kan handla om sammangående bebyggelse eller etablering av verksamheter som är känslig för buller och damm. Även olika typer av naturskydd kan i vissa fall vara försvårande för framtida utvinning.

SGU nämner att det på norra Gotland pågår ett arbete med att bilda en ny nationalpark där den föreslagna avgränsningen av nationalparken angränsar till de befintliga riksintresseanspråken och gränsen ligger även precis intill pågående täkt i Stucks. SGU anger att myndigheten vid tidigare remissyttranden till Naturvårdsverket påtalade att den föreslagna nationalparkens gränser innebär påtaglig skada av riksintresset för värdefulla ämnen eller material och därför avstyrktes förslaget om att bilda nationalparken. SGU anger vidare att om nationalparken inrättas får den inte innebära ett hinder för utvinning och transport av kalkstensråvara genom nationalparken.

Förändrade detaljavgränsningar – utökning av riksintresseområden

Förvaltningen konstaterar inledningsvis att de förändringar som SGU föreslår mot bakgrund av den genomförda utredningen innebär att riksintresseanspråken på norra Gotland sammantaget utökas med omkring 11,6 procent. Utökningen sker i de befintliga riksintresseanspråken Storugns-Klinthagen och Rute-Stucks. Utökningen av de berörda riksintresseanspråken

på norra Gotland motsvarar vidare en total utökning av riksintresseområdena för värdefulla ämnen eller material på hela Gotland med omkring 3,66 procent.

Dessutom kan förvaltningen konstatera att riksintresseanspråket på norra Gotland överlappar stora delar av vattenskyddsområdet för Bästeträsk, även delar av primär zon för vattenskyddet.

Bedömning

Förvaltningen vill inledningsvis påpeka att Gotland redan i dag tar ett stort ansvar för den nationella försörjningen av såväl cement som kalksten för andra ändamål. För Gotland är det av stor betydelse att de industriverksamheter som etablerar sig på ön och som genom sin verksamhet påverkar vatten, natur och människors närmiljö på ett negativt sätt, också kan bidra till att skapa positiva effekter inom andra områden såsom näringsliv och arbetsmarknad. I det underlag som SGU presenterar ser förvaltningen inga tydliga positiva effekter där Gotland som samhälle kan ges fördelar av en utökad kalktäktsverksamhet, tvärtom uppstår ett antal risker rörande just vatten, natur och människors närmiljö.

Förvaltningen konstaterar att reviderade och utökade riksintresseanspråk för kalkstensfyndigheter inte per automatik innebär att hela områdena kommer att tas i anspråk för utvinning. Detta avgörs vid en tillståndsprövning i domstol där en avvägning mot bland annat andra riksintressen sker. Däremot finns det anledning att tro att ett beslut om ett mer omfattande riksintresseanspråk för kalkstensfyndigheter kan stärka möjligheten för en aktör att erhålla tillstånd för utökad utvinning av fyndigheten.

Mot föreslagna utökningar av riksintresseanspråk för kalkstensfyndigheter på norra Gotland står Gotlands behov av att fortsatt kunna producera en tillräcklig mängd dricksvatten av god kvalitet och att dessa möjligheter inte försämras över tid. Särskilt viktigt blir detta mot bakgrunden av den närliggande kommunala vattentäkten i Bästeträsk riskerar att påverkas negativt som ett resultat av fortsatt eller utökad täktverksamhet.

Vidare har Region Gotland ställt sig positiva till etableringen av den blivande nationalparken Bästeträsk och bedömer att vissa av de föreslagna utökningarna av befintliga riksintresseanspråk för värdefulla ämnen och mineral kan utgöra en intressekonflikt med tillskapandet av nationalparken och dess betydelse för det rörliga friluftslivet, besöksnäringen och kringliggande verksamheter. Nationalparken förväntas bidra med positiva aspekter gällande utvecklingen av näringslivet och andra effekter som är av betydelse för samhällsutvecklingen på norra Gotland. Region Gotland har tidigare yttrat sig om liknande riksintresseanspråk och understryker vikten av en balans mellan industriell utveckling och andra intressen.

SGU:s redovisning av andra riksintressen på norra Gotland

I underlaget till remissen redovisar SGU de fyra riksintresseområdenas överlapp med befintliga riksintresseområden. Förvaltningen konstaterar att

utökningen som föreslås innebär ytterligare överlapp med ett antal riksintresseområden:

Storungs-Klinthagen: utökningen innebär ytterligare överlapp med Natura 2000-områden och riksintresse för friluftsliv.

Rute-Stucks: utökningen innebär ytterligare överlapp med Natura 2000-områden, riksintresse för friluftsliv, riksintresse för naturvård och riksintresse för kulturmiljövården. Föreslagen utökning av Rute-Stucks innebär vidare att vissa delar av riksintresseanspråket överlappar med den föreslagna avgränsningen för den blivande nationalparken Bästeträsk.

Förvaltningen konstaterar även att SGU inte redovisar förekomsten av andra riksintressen som angränsar eller ligger i nära anslutning till de fyra befintliga riksintresseområdena:

Storungs-Klinthagen: ligger delvis i nära anslutning till riksintresse för högexploaterad kust samt i nära anslutning till riksintresse för totalförsvarets militära del, påverkansområde för buller eller annan risk samt område av betydelse på land gällande hamnen i Kappelshamn som ägs av Fortifikationsverket och används av Försvarsmakten.

Rute-Stucks: ligger delvis i nära anslutning till riksintresse för högexploaterad kust samt i nära anslutning till riksintresse för totalförsvarets militära del, riksintresse på land samt påverkansområde för buller eller annan risk gällande Trelge övnings- och skjutfält.

Kommunalt vatten - Bästeträsk

Initialt konstaterar förvaltningen att SGU överhuvudtaget inte har redovisat något om vilken konflikt som kan föreligga med kommunal vattenproduktion eller vattenskyddsområden. Av de fyra befintliga riksintresseanspråken på norra Gotland överlappar Fleringe, Rute och Stucks med vattenskyddsområde för den kommunala vattentäkten Bästeträsk.

Fleringe: en liten del av riksintresseanspråket överlappar sekundär skyddszon.

Rute: merparten av riksintresseanspråket överlappar sekundär skyddszon och i delar även primär skyddszon.

Stucks: omkring hälften av riksintresseanspråket överlappar sekundär skyddszon och i delar även primär skyddszon.

Storungs-Klinthagen: överlappar och angränsar ej vattenskyddsområdet.

SGU föreslår även en utökning av det sammanslagna området Rute-Stucks, som innebär att utökning sker inom både sekundär och primär skyddszon. Merparten av den föreslagna ökningen sker inom primär skyddszon. Förslaget innebär även att en mindre del, av det tidigare området Stucks, minskar inom primär och sekundär skyddszon.

Enligt föreskrifterna för Bästeträsk kräver täkt av berg tillstånd i både primär och sekundär skyddszon. Tillstånd enligt föreskrifterna krävs dock inte om verksamheten har tillståndsprövats enligt 9 eller 11 kapitlet i miljöbalken. Föreskrifterna för vattenskyddsområdet innebär därmed inte någon särskild begränsning i möjligheten att nyttja riksintresseanspråket för kalkstensbrytning.

Vattenskyddsområdet omfattar i princip hela avrinningsområdet för Bäste träsk. En brytning inom vattenskyddsområdet skulle därmed innebära att tillrinningen till Bästeträsk riskerar att minska. Risk finns även att brytning närmare ytvattentäkten med tillhörande avvattning kan påverka de lokala grundvattenförhållandena. Förvaltningen anser därför att Region Gotland ska motsätta sig en utvidgning av det sammanslagna området Rute-Stucks.

Prövning av bergtäkt på en fastighet i Bunge har skett upp till högsta instans med avslag till kalkstenstäkt m m (mark och miljööverdomstolen 2018-09-11, M 5431-14, Högsta domstolen 2019-04-01 mål nr T 4829-18). Det finns därför inget skäl att behålla riksintresseanspråket i denna del.

Förvaltningen anser därför att Region Gotland ska motsätta sig en utvidgning av det sammanslagna området Rute-Stucks.

Förvaltningen konstaterar vidare att förslaget till nytt riksintresseanspråk även omfattar mark där Region Gotland och-/eller tredje part, med Region Gotlands medgivande, äger ledningar för samhällsviktig infrastruktur. Det är väsentligt för Region Gotland att rådigheten över berörd infrastruktur, och möjligheten att förnya densamma, inte påverkas av riksintresset.

Sammanfattningsvis anser förvaltningen att Region Gotland bör avstyrka föreslagen utvidgning av riksintresset för Rute-Stucks i de delar som kommer i konflikt med vattenskyddet för Bästeträsk. Ställningstagandet bottnar i ansvaret för och omsorgen om en långsiktigt hållbar dricksvattenförsörjning för Gotland och tar utgångspunkt i vattenskyddsområdet med föreskrifter för Bästeträsk.

Vidare framhåller förvaltningen att de ställningstaganden som har gjorts i Översiktsplan Vårt Gotland 2040 gällande fyndigheter av ämnen eller mineral fortsatt är gällande och att områdena på norra Gotland som överlappar med Natura 2000-områden helt eller delvis bör undantas från område av riksintresse för fyndigheter av ämnen eller material. Förvaltningen framhåller att detta ställningstagande väger särskilt tungt gällande den del av område Rute-Stucks som har prövats i högsta instans med avslag som följd, det bedöms således inte finnas skäl att behålla, eller utöka, riksintresseanspråket i denna del.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse teknikförvaltningen, daterad 2026-01-08

Bilaga - Remiss. Utredning angående översyn av de tre kalkstensfyndigheterna Storungs-Klinthagen, Rute, Fleringe samt Stucks

Bilaga - Sektorsbeskrivning – riksintresse enligt 3 kap. 7 § miljöbalken

Länk Vattenskyddsområden | Region Gotland Föreskrifter för aktuellt vattenskyddsområde:
<https://gotland.se/bygga-bo-och-miljo/vatten-ochavlopp/dricksvatten/vattenskyddsomraden>

Teknikförvaltningen

Mats Eriksson
Teknisk direktör

Skickas till
Regionstyrelsen.